

Фросина МИЛКОВСКА

Филолошки факултет „Блаже Конески“
Скопје, Македонија

ПРЕВОДОТ КАКО КОВАЧНИЦА НА ЈАЗИКОТ¹

Апстракт: Во преводот често се појавува потреба за нови зборови за да може да се пренесат реалиите на една култура во друга. феноменот на преземење зборови направо од оригиналниот јазик, го уништува стремежот за градење на јазикот. од друга страна пак, образувањето неологизми кои одговараат на нашиот јазик постојано ќе го дополнуваат и збогатуваат лексичкиот фонд. Преводот не само што треба да го разгледа значењето на зборот, туку треба да го земе предвид и контекстот на неговата употреба и неговата еволуција во јазикот.

Клучни зборови: превод, заемки, креативност, неологизми, кованици

Јазикот е составен дел од нашиот идентитет. Сите се запознаваме со мајчиниот ни јазик од најмала возраст. Најверојатно и затоа не обрнуваме многу внимание на морфолошката и на синтаксичката структура на јазикот сè додека не почнеме да се фокусираме на структурата на некој друг јазик. Тогаш и се појавува свест за неговата посебност. Преводот е вештина која ни овозможува подробно да навлеземе во матрицата на нашиот мајчин јазик. Но, не е доволно само знаењето на јазикот за да бидеме добри преведувачи. Неговата постојана култивација е задолжение на сите нас. Ако земеме предвид дека јазиците се менуваат со текот на времето, сфаќаме дека токму преведувањето е процес кој ни дозволува преосмислување на социјалниот, историскиот, семантичкиот, па и поетичкиот аспект на мајчиниот јазик според јазичната норма. Осмислување на нови лексички единици е аспект на човековата креативност, која за среќа, ние како идни преведувачи ќе имаме можност да ја изразуваме секојдневно. Сите ние сме обврзани да им служиме на националните јазични традиции преку проучување

¹ Трудот е изработен под менторство на проф. д-р Лидија Танушевска.

на минатото и сегашноста на нашиот јазик, но и да се грижиме за неговата иднина.

Книжевноста, а со тоа и книжевниот превод е уметност чие изразно средство е зборот. Зборот го доловува секојдневието на еден народ, неговите традиции и духовни вредности создавани со векови. Затоа не сите реалии од еден јазик и култура им се познати на говорителите на друг јазик. Еден од најголемите предизвици за преведувачите е неопходноста да се најде вистинскиот збор, па затоа книжевниот превод, освен што игра значајна улога во усвојувањето на одредени општествени, политички и книжевни правци, има и друга улога бидејќи директно учествува во развојот на јазикот. Преводите бараат нови зборови за да може да се пренесе значењето на оригиналниот текст. Како одговор на потрагата по нови зборови се јавува транскрипцијата на странски зборови со целосно преземање на зборот или со адаптација кон фонетскиот, графемскиот или морфолошкиот систем. Иако позајмувањето странски зборови е еден од начините преку кои се развива современиот јазик, сведоци сме како сè почесто токму овие зборови го преплавуваат нашиот говор, истиснувајќи ги од употреба нашите македонски зборови. Во јазикот отсекогаш најбрзо се рефлектирале потребите на општеството. Промената во лексичкиот состав на нашиот јазик е неразделиво поврзана со промената на останатите аспекти од животот на луѓето. Македонскиот народ во текот на својата историја имал различни врски со народите и културите од целиот свет, па затоа и во нашиот лексички фонд забележуваме голем број турцизми, галицизми, а денеска сè почесто и англицизми.

Во однос на заемките често се судираат две крајности: од една страна, презаситеност на јазикот со странски зборови, а од друга, желбата да се користат само зборовите од нашиот јазик. Но, во преведувањето се среќаваме со голем број зборови кои, едноставно, немаат еквивалент во мајчиниот ни јазик, без разлика дали тоа се неологизмите чија појава е условена од технолошките и научните пронајдоци, или, пак, казуализми или индивидуализми. Една од главните причини за позајмувањето зборови е поврзана со прифаќање нови концепти или предмети. На пример, со доаѓањето на автомобилите, радиото, киното, телевизијата, лаптопите, компјутерите, телефоните, едноставно сме ги

прифатиле зборовите кои ги определуваат. Денеска овие зборови ги среќаваме секојдневно бидејќи преминале во стандардниот речник. Не можеме да очекуваме некоја значителна креативност во преведувањето на научната литература или пак да го збогатуваме административниот стил бидејќи самиот стил е конзервативен и полн со клишеа. Но од друга страна, имаме богата светска книжевност која треба да се преведе на нашиот јазик. Токму во преводот на убавата литература се среќаваме со потребата да се назначи некој нов концепт. Преводот на овие зборови одредува дали преводот на делото како целина е успешен или не.

Денеска сè почесто се среќаваме со позајмени лексеми во книжевниот превод. Секојдневно се преземаат зборови кои ниту ортографски, па дури ни фонолошки не соодветствуваат на македонскиот јазик. Иако овие зборови се резултат на зголемената меѓународна соработка во денешницата, туѓите зборови остануваат токму такви – туѓи. Во убавиот книжевен јазик, не само што не одговараат ваквите зборови, туку и самата нивна употреба е неумесна и непотребна. Со постојаното преземање на зборови од странско потекло и нивното вметнување во преводот, им се ускратува можноста на читателите да го доживеат книжевното дело. Ненаметливоста на зборовите и природниот тек на реченицата во која се запазени формално-синтаксичките правила на јазикот на кој се преведува, се главните фактори кои му помагаат на читателот да го восприеми книжевното дело така, како што била намерата на авторот.

Главната цел на книжевниот превод е да се биде креативен во преведувањето за да се предизвика истото уметничко искуство кај читателите на целниот јазик како во оригиналот, а тоа е можно само преку предавање на оригиналното дело во духот на целниот јазик. Македонскиот јазик избилува со зборообразувачки и изразни средства, со чија помош можеме да образуваме кованици кои би го збогатиле јазикот и би влегле во општата употреба. Блаже Конески за преводот на убавата литература напишал дека „јазикот се кове најмногу во ковачницата на преведувањето“. Затоа, самиот се залагал за послободен пристап кон преведувањето. Во неговите преводи и препеви секогаш создавал текст кој звучи природно за нашето поднебје, па затоа неговите преводи на светски книжевни дела станале дел од нашата

национална книжевност и дел од нашата јазична култура. Ако ние, како идни преведувачи, кон секој нов збор со кој првпат се среќаваме, пристапиме со директно позајмување, ќе го осиромашиме јазикот. Оваа „јазична дембелана“, како што Блаже Конески го нарекува феноменот на преземење зборови направо од оригиналниот јазик, го уништува стремежот за градење на јазикот. Од друга страна пак, образувањето неологизми кои одговараат на нашиот јазик постојано ќе го дополнуваат и збогатуваат лексичкиот фонд. Не треба да се плашиме од измислувањето на нови зборови. Речниците не се некој несомнен свет авторитет од кој не треба да правиме отстапки. Речникот е книга во која напишаните зборови некогаш биле нови. Сè додека имаме јасна потреба за осмислување нов збор, неговото појавување е оправдано, па дури и неопходно. Но, мора да бидеме многу претпазливи во неговото создавање. Со удар на тастатура не може да се појави збор кој ќе биде прифатен од читателите. Како идни преведувачи ќе мораме да се навикнеме да ја препознаваме суптилноста на нашиот јазик и да ги препознаваме зборообразувачките средства во него. Секогаш можеме да го искористиме јазикот на нов начин за да доловиме нов концепт.

Неологизмите ни ја даваат слободата за креативен израз, но само ако ги имаме на ум правилата за зборообразување. образувањето на новите зборови секогаш мора да соодветствува на карактеристиките на нашиот јазик. Создавањето неологизми преку преосмислување или очудување на веќе познати зборови е еден од најдобрите начини да се збогати јазикот. Неологизмите кои се создадени во насока на зачувување на народна основа на јазикот, многу полесно и поприродно ќе се приклучат кон литературниот јазик. Исто така непресушен извор за збогатување на јазикот претставуваат кованиците, преку кои се навраќаме кон корените на нашиот јазик и на тој начин ја проучуваме природата на јазикот, неговата структура и неговата функција. Кованиците во делата на Гане Тодоровски, или пак во преводите на Огнен Чемерски и Драги Михајловски, претставуваат трајни урнеци за понатамошниот развото на македонската лексика бидејќи се образувани на многу природен начин за нашето говорно подрачје. Па така „сесодржан и секонечен“, како што Драги Михајловски го има преведено стихот „the be-all and end-all“ или преводот на „поморјанската“ терминологија

во делото Моби Дик, преведено од Огнен Чемерски, ни звучат толку природно. Преведувачот е должен да го спознае уметничкиот текст до најситниот детаљ, а потоа да даде еквиваленти на зборовите од текстот кои читателите ќе успеат да ги препознаат и ненаметливо да ги прифатат како дел од јазикот.

Нашиот современ јазик е огледало на нашиот современ менталитет. Во јазикот секогаш имало и ќе има зборови преземени од друг јазик бидејќи, едноставно, таквите зборови се неопходни во одредени сфери. Но, со вклучување на сите аспекти на лингвистиката во преводот, преведувачот може да смислува неологизми кои еден ден ќе влезат во речникот. Преводот не само што треба да го разгледа значењето на зборот, туку треба да го земе предвид и контекстот на неговата употреба и неговата еволуција во јазикот. Денеска, во интернет средината се среќаваме со половина од светското население, а со тоа и со различните нивни јазици и култури. Затоа и преведувачите денеска играат клучна улога во подобрувањето на разбирањето и споделувањето на идеи меѓу луѓето во овој меѓусебно поврзан свет. Книжевниот превод оди подалеку од преводот од збор до збор бидејќи неговата задача е делата од една култура да се пренесат што е можно појасно и поживописно во друга култура. Доловувањето на идеите и реалиите од една култура до друга е задача на сите преведувачи. Ова задолжување треба да нè мотивира да научиме како поубаво да манипулираме со таа меѓузависност помеѓу преводот и културата. Преку добриот превод се подобрува и квалитетот и релевантноста на самото дело. Позајмувањето зборови е меч со две острици. Тие во голема мера го збогатуваат нашиот говор, но нивното користење без мерка го прави јазикот неразбирлив. Дали мечот ќе се искили или отапи зависи единствено од умешноста на ковачот.

Користена литература

На кирилица:

Конески Блаже. 2021. *Прилози за современиот македонски јазик*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје.

Чемерски Огнен. 2015. *Трисӣа ве̄йрӣла! или за ӣреведува̄њето и за ӣребродува̄њето* : преведување поморјанска терминологија во романот „Моби Дик”, Блесок, Скопје

Минова-Гуркова Лилјана. 2003. *Стилистикa на современиот македонски јазик*. Магор, Скопје.

На латиница:

Niska Helge. 1998. *Exploration in translational creativity: Strategies for interpreting neologisms*, workshop paper. Stockholm University

Frosina MILKOVSKA

TRANSLATION AS A FORGE FOR NEW WORDS

Summary

When translating foreign works there often arises a need for new words, in order to convey the elements of one culture into another. The phenomenon of borrowing words directly from the original language destroys the tendency for a language to develop itself. On the other hand, coining new words that correspond to our own language continuously adds to and enriches our vocabulary. A translation not only has to observe the meaning of a word, but it also has to take into consideration the context of its usage and its evolution within the language, as well.